

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

ЗІНЬКО Олена Василівна

МОЛОДИЖНИЙ РУХ В УСРР У 20-і РОКИ. / Історикографічний
аналіз літературних джерел 20-х - 30-х років /

Спеціальність 07.00.01 - Історія громадських рухів
і політичних партій

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ - 1987

АН України
Ім. В. Степанів

Дисертація виконана на кафедрі української історії та етнополітики Київського університету ім. Тараса Шевченка

Науковий керівник - доктор історичних наук,
професор Горбань Ю.А.

Офіційні опоненти - доктор історичних наук,
професор Колесник В.Ф.,
кандидат історичних наук,
Дорошко М.С.

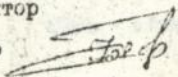
Провідна організація - Вінницький державний
педагогічний інститут

Захист відбудеться "14" травня 1993 року о 15
годині на засіданні спеціалізованої ради Д 06Р.18.06 при
Київському університеті ім.Тараса Шевченка за адресою: 252001,
м.Київ, вул.Болодимирська, 60, ауд. 349.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці
університету / вул.Болодимирська, 58/

Автореферат розісланий "13" квітня 1993 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради доктор
історичних наук, професор

 Ю.А.Горбань

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00803105 (H)

Умови соціально-економічних і політичних перетворень в період розбудови незалежної України вимагають нового, вільного від догм і стереотипів підходу до історичної науки. В значній мірі це стосується і вивчення молодіжного руху України, історія якого протягом тривалого часу пов'язувалась переважно з комсомолом. Але він був лише частиною молодіжного руху України.

Актуальність теми дисертації обумовлюється, по-перше, потребою у розробці нової історіографічної концепції молодіжного руху в Україні, переоцінкою та глибоким усвідомленням як позитивного, так і негативного досвіду в дослідженні молодіжної проблематики.

По-друге, ще більш важливим стає усвідомлення історичної правди, яка допоможе зрозуміти необхідність реформування українського суспільства. Головним мотивом доцільності звернення до минулого мають бути переконання в історичній закономірності пройденого шляху.

По-третє, актуальність дослідження посилює певна схожість політичної ситуації, яка склалася в молодіжному русі на початку 20-х років і на сучасному етапі. Але це не свідчить про аутентичність цих періодів. Однак співставлення фактів і процесів дозволяє поглибити наші уявлення про минулий і теперішній час.

По-четверте, в науково-пізнавальному та практичному значенні важливе звернення до досліджень істориків і публіцистів, які зберігалися в спеціалізованих і були недоступними історіографам 30-х - 80-х років, але результати яких значно збагачують історіографію молодіжного руху.

По-п'яте, актуальність теми обумовлюється і тими обставинами, що ідеологічні штампи не давали можливості історіографам 20-х - 80-х років розглядати молодіжний рух як утлічне явище. Досліджу-

балась переважно комсомольська тематика, навіть тоді, коли мова йшла про "комсомол і молодь". Тим більше не виступав предметом дослідження український молодіжний рух, який розглядався як складова частина загальносоюзного комсомольського руху.

Предметом реферованого дослідження є зародження і нагромадження наукових знань з дисертаційної проблеми і їх відображення в літературних джерелах 20-х - 30-х років. При цьому головна увага звертається на об'єктивні закономірності, тенденції формування теми "Молодіжний рух в УСРР у 20-ті роки" як наукової проблеми ^I. З'ясується змістовий потенціал досліджень того часу для розкриття методології, наукових концепцій щодо ролі молоді у політичному житті українського суспільства того часу.

Об'єктом історіографічного узагальнення виступають літературні джерела, написані істориками, публіцистами, комсомольськими і партійними працівниками. Ці джерела стосуються предмета нашого дослідження. Також аналізуються монографії, брошури, статті, збірники документів різного типу: ті, що охоплюють загальні проблеми молодіжного руху, і ті публікації, предметом аналізу яких стали проблеми суспільно-політичного життя молоді України. Більш повному висвітленню проблем дослідження також сприяли літературні джерела, які вперше взяті із спецфондів, тобто нині "реабілітована" література.

Аналіз літературних джерел здійснюється в проблемно-хронологічній послідовності. Такий підхід зумовлений тим, що дозволяє простежити послідовність процесу нагромадження наукових знань

---

^I Дисертант не ставить собі за мету розкрити всі проблеми молодіжного руху України 20-х років. Увага акцентується на соціально-політичному аспекті питання.

стосовно предмета дослідження. Хронологічний підхід дає можливість простежити, як загальна політична атмосфера в суспільстві позначалась на характері, а отже й науковому рівні досліджень.

При підготовці дисертації частково використовувалась література діаспори. Однак у ній не зосереджується увага на молодіжному русі України, домінують загальні дослідження з історії України, що не зменшує її загальнопізнавальної цінності при вивченні історії молодіжного руху.

Стан наукової розробки теми. Уже на початку 20-х років з'явилися праці, які в певній мірі систематизували і узагальнювали публікації з історії молодіжного руху¹. Переважно це були статті і огляди літератури з історії молодіжного руху, які друкувались у той період на сторінках журналів "Ліній комуніст", "Комсомольская летопись", "Комуністичний юнацький рух" та ін. Вони були першими кроками у становленні історіографії історії комсомолу, в тому числі і його української республіканської організації!

З другої половини 30-х років історіографічне осмислення літератури з молодіжної проблематики практично припинилось. Розвиток історіографії як спеціальної галузі історичної науки намітився лише на кінець 50-х - початок 60-х років.

Провідними спеціалістами з історіографії радянського суспільства в 60-ті - першій половині 80-х років були такі дослідники як І.Б.Верхін, С.К.Гутинський, В.А.Дядиченко, В.С.Мельчук, А.М.Сохаров, А.В.Савієв та інші. У той же час з'явилось праці з загальної історіографії історико-партійної науки, складовою части-

¹ Див.: Ельши. Запущення работа. // Ліній комуніст. - 1922. - № 13-14. - С.14; Винтер К. Знаешь слов историю. // Ліній комуніст. - 1922. - № 5. - С.13-14; Курчи В. Вам следует изучать комсомольское движение. // Ліній комуніст. - 1924. - № 18. - С.11.

якої нов була і комсомольська тематика. Відкинувши ідеологічні догми, їх можна використати для пізнання методу історіографії, усвідомлення процесу формування і розвитку наукових знань стосовно проблем молодіжного руху досліджуваного періоду.

В публікаціях, присвячених безпосередньо молодіжній тематиці, історія молодіжного руху продовжувала ототожнюватись з комсомолом¹. Ці дослідження є своєрідними оглядами стану вивчення історії комсомолу. Проблеми українського молодіжного руху не були в них предметом спеціального вивчення.

Пізнатне місце в розвитку історіографії молодіжного руху належить працям, які розглядали проблеми партійного керівництва комсомолом². У них домінують переконання, що історія ВЛКСМ, ЛКСМУ нероздільно пов'язана з історією КПРС, КПУ, з боротьбою партії за перемогу соціалізму і побудову комунізму. Історико-партійний аспект був обов'язковою умовою вивчення історії комсомолу.

В 60-х - першій половині 80-х років фактично вперше з'являється праця з історіографії ЛКСМУ³, які стали початком історіо-

¹ Криворученко В.К., Апаркин А.Н. Некоторые вопросы разработки истории ВЛКСМ. // Вопросы истории КПСС. - 1968. - № 3. - С.147-150; Андрюшенкова З.М. Что читать по истории комсомола. // В сборном строк. - Л., 1968. - С.126-134; Зубков В.А. О состоянии и разработке историографии истории ВЛКСМ. // Проблемы историографии и источниковедения отечественной истории. - Л., 1978. - Вып. 6. - С.41-54 та ін.

² Трущенко Н.В. Партійное руководство комсомолом. / Источниковедение и историография. - Горький, 1970; Партійное руководство комсомолом. Историография проблемы. - Л., 1981 та ін.

³ Ленивудельска В.Ф. Повышать качество исследований по истории комсомола / обзор литературы/. // Коммунист Украины. - 1961. - № 7. - С.89-90; Бабко Ю.В. Стан і завдання наукової розробки історії ЛКСМУ. // УІЖ. - 1979. - № 6. - С.67-62.

рафічного дослідження комсомольського руху України 20-х років.

З середини 80-х років розпочалась інформаційна революція в галузі історичних досліджень. Історіографічна спадщина вимагала переосмислення в зв'язку з процесом деідеологізації методів і способів історичного і історіографічного дослідження в результаті значних змін у джерельній базі. Йшов пошук нових методологічних підходів і переоцінка досвіду попередніх років. До послуг дослідників повернулись з спецховищ раніше заборонені літературні джерела.

Важливе значення для розуміння змін, які відбувались в історіографічній науці, мають праці М.А.Варлавічика, Я.С.Калакури, В.К.Якуніна¹. В них дається оцінка розвитку історичної науки радянського періоду на кінець 80-х років. Проте мова йде більше про труднощі процесу реформування історико-партійних знань, ніж про українську історіографію взагалі.

Серед спроб нового усвідомлення історіографічної літератури з історії молоді України виділяється робота В.В.Малиновської². Вона дає можливість уявити труднощі, які стоять на шляху оновлення історичної науки, вказує на типові недоліки літератури, що вийшла до середини 60-х років. Проте, дані праці властиві старі

¹ Варлавічик М.А. До питання про предмет і завдання історико-партійної історіографії. // УІЖ. - 1988. - № 10. - С.20-22; Калакура Я.С. Історіографія і перебудова історико-партійної науки. // УІЖ. - 1988. - № 10. - С.26-28; Якунин В.К. Социалистическое строительство на Украине. /Историкографія 20-х - второй половины 30-х годов/. - Днепропетровск, 1969.

² Малиновская В.В. Состояние и актуальные задачи научной разработки проблемы "Партийное руководство ЛКСМУ". // Научные труды по истории КПСС. - Вып. 152. - К., 1988. - С.45-49.

підходи при оцінці літератури 20-х років з історії молодіжного руху України. Автор критикує дослідників за висвітлення її у відриві від історії партії, називає такий підхід методологічними помилками і суб'єктивними оцінками.

Значний внесок у висвітлення деяких аспектів молодіжного руху внесли дисертаційні дослідження В.Ф.Колесника, Н.С.Каменської¹. В них на основі вперше введених у науковий обіг матеріалів розкривається історіографічне значення узагальнюючих видань з історії радянського суспільства та історії комсомольського руху досліджуваного періоду.

Зроблені спроби по-новому, з урахуванням сучасних досягнень історичної науки, здійснити історіографічний аналіз літератури з молодіжної історії в дисертаціях Н.І.Мельникової, М.А.Строгодського, В.В.Долгова². Однак на основі нових концептуальних підходів в них розглядається знову ж історіографія комсомолу.

Актуальність і рівень сучасної наукової розробки головних тем досліджуваної проблеми визначили цільові настанови дисер-

¹ Колесник В.Ф. Рабочий класс Украины в конце 20-х - 30-е годы: Историография : Автореф. дис... докт. истор. наук. - К., 1991; Каменская Н.С. Ленинский комсомол - секция ИИМА /1919-1943/. Историография проблемы : Автореф. дис... канд. истор. наук. - Л., 1991.

² Мельникова Н.И. Ленинский комсомол - помощник партии в осуществлении задач культурной революции. 1921-1925 /на материалах Украины/. : Автореф. дис... канд. истор. наук. - К., 1988; Строгодский Н.А. Деятельность Истмола при ЦК ЦКСМУ: Автореф. дис...канд. истор. наук. - К., 1988; Долгов В.В. Проблемы единства комсомола во внутривластной борьбе: сущность, решение /20-е годы/: Автореф. дис... докт. истор. наук. - М., 1997.

тації. Вони полягають в історіографічному аналізі різних тенденцій вивчення молодіжного руху України 20-х років на базі літературних джерел 20-х - 30-х років, які написані як на загальносоюзному, так і республіканському матеріалі. З урахуванням сучасного стану наукової розробки проблеми автор ставить перед собою завдання:

- показати суперечність процесів нагромадження і формування історичних знань про молодіжний рух України в 20-ті роки, дати загальну характеристику літературних джерел 20-х - 30-х років з урахуванням їх значимості у приростанні наукових знань з теми дослідження;

- узагальнити історіографічні результати досліджень з головних проблем участі молоді України в різних суспільно-політичних рухах, розкрити внесок дослідників у вивчення проблем молодіжного руху, визначити на цій основі малодосліджені питання, які потребують подальшого вивчення;

- виявити загальні закономірності, особливості розвитку знань про процес формування політичних орієнтацій молодіжного руху України, концепції, що лежать в основі історичної науки того чи іншого періоду;

- в'ясувати проблематику і спрямованість досліджень, їх характер і джерельну базу;

- простежити процес нагромадження знань з теми, визначити рівень вивчення тих чи інших питань, одержаних при цьому відповідей;

- розкрити причини відходу від наукових принципів дослідження молодіжного руху, виявити і пояснити тенденції, які справили негативний вплив на розвиток історіографії даної галузі.

Результати, оцінки і висновки, одержані автором у процесі

вирішення дослідницьких завдань, висунуті і обґрунтовані рекомендації і пропозиції про подальший розвиток історіографії молодіжного руху України виносяться на захист.

Суть основних результатів, які отримані в ході дослідження, полягає в обґрунтуванні того, що історіографія у новому методологічному руслі повинна розглядати літературу про молодіжний рух як самостійний об'єкт. Необхідний відхід історичної і історіографічної науки від будь-якого "соціального замовлення". Головний висновок дослідження полягає в тому, що поповнення знань сьогодні неможливе без врахування як традиційних тем і проблем молодіжного руху України, так і історіографічної цілини, спроб відповісти на питання, на які поки що немає чітких і вичерпаних відповідей.

Новизна результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що в ньому з врахуванням сучасних досягнень історичної науки здійснений узагальнюючий аналіз процесу формування історичних знань про молодіжний рух України 20-х років, який розглядається як єдиний, цілісний об'єкт дослідження;

- вперше в історіографічному плані піддаються аналізу загальні закономірності і специфічні особливості розвитку молодіжного руху і його політичної орієнтації в світлі сучасних вимог, нових підходів про переусвідомлення історичних процесів 20-х - 30-х років;

новизну несуть судження, в яких визначено ставлення до дискусійних питань історії молодіжного руху України 20-х років;

- з позиції сучасного бачення проблеми в дисертації усвідомлені оцінки не тільки позитивного досвіду, але і недоліки, стереотипність багатьох робіт, які розглядають історію молоді України;

- дана нова, в порівнянні з існуючою до останнього часу, історіо-

рафічна оцінка ряду екскретних проблем молодіжного руху України, сформульовані позиції і перспективи подальших досліджень, обґрунтовані важливість і актуальність історіографічної розробки проблем молодіжного руху.

Практичне значення розробки теми полягає в з'ясуванні ступеня і повноти вивченості проблеми, у нагромадженні знань і висновків з проблеми, націленість їх на вироблення нових підходів у її вивченні в світлі сучасних методологічних спрямувань. Дана дисертація покликана допомогти історикам краще орієнтуватися в великому масиві літератури, критично до неї ставитись, рельєфніше бачити досягнення і наївні прогалини. Результати дослідження можуть бути використані при підготовці узагальнюючих праць з історії і історіографії молодіжного руху України. Сформульовані пропозиції можуть сприяти координації і визначенню актуальних напрямків подальшої наукової роботи в галузі дослідження проблем молодіжного руху, а також історії України в цілому.

Апробація роботи. Основні положення та висновки дослідження обговорювались на теоретичних та методологічних семінарах, засіданнях кафедри української історії та етнопідприємств Київського університету ім. Тараса Шевченка. Окремі результати дослідження викладалися автором у доповідях на ряді науково-практичних конференцій.

Структура дисертації зумовлена характером і змістом досліджуваної проблеми. Робота складається із вступу, трьох розділів, закінченні списку використаної літератури і джерел.

У першому розділі - "Література 20-х - 30-х років про політичні орієнтації молодіжного руху" аналізуються політичні орієнтації молоді УСРР 20-х років. Вказується на те, що українська

революція 1917-1921 років поширила ідею національної самосвідомості на всі прошарки українського суспільства. Ідея незалежності була досить популярною серед української молоді. Вона сприяла сформованню різноманітних груп і союзів, які стояли на позиції національного самовизначення. Однак перемога більшовиків у громадянській війні поклала початок оформленню радянської політичної системи. Головним її завданням було збереження територіальної цілісності колишньої Російської імперії. Для України це означало втрату надії на побудову національної держави. Прибічниками більшовицької політики в Україні були комсомольці.

Результати дослідження свідчать, що в літературі 20-х - 30-х років перевага віддавалась історії комсомолу. Це було пов'язано з тим, що політичне керівництво правлячої партії більшовиків, передбачаючи можливу буржуазну реставрацію в Україні, а також втрату влади, використовувало плералізм у молодіжному русі, підтримувало комсомол як єдину революційну організацію молоді.

Аналіз показує, що крім комсомолу в Україні на початку 20-х років широку популярність мали й інші молодіжні організації. Серед них: Комуністичне юнацьке спілка /КЮС/, Українська комуністична спілка робітничої молоді /УКРЮС/, Єврейська комуністична спілка молоді /Євкюмол/, а також меншовицькі, есерівські, анархістські групи та союзи. В літературі досліджуваного періоду ці організації представлені як буржуазно-націоналістичні. Їх історія розглядалась у контексті боротьби комсомолу з політичними супротивниками. Типовими для авторів були твердження про неперетриманість паралельних комсомолу організацій української молоді, звинувачення кривців, укривців та інших у націоналізмі та

петлюрівщині^І. Вони не акцентували увагу на суті понять "націоналізм", "петлюрівщина", не конкретизували свої звинувачення, не бачили різниці між такими поняттями, як "національний" і "націоналістичний".

В розділі обґрунтовується, що література 20-х - 30-х років не приділяла уваги проблемі консолідації молоді в умовах організаційного /також і ідеологічного/ плюралізму. Головним для неї було нагнітання "образу ворога" в образі некомсомольських молодіжних організацій. Публікації мало вдавалися до характеристики соціальної бази непролетарських молодіжних організацій, не вникали в питання їх організаційних структур. Виконуючи соціальні замовлення ідеологічного апарату правлячої партії, автори не робили навіть спроби приховати свої цілі: піддати ідеологічному та політичному ostracismu некоммуністичні союзи молоді, обґрунтувати їх "чужеродність" у соціально-політичних структурах радянського суспільства. Важко знайти роботу де б проблема непролетарських молодіжних організацій розглядалась з позитивістських позицій. Як правило, роботи досліджуваного періоду пронизує негативістська заданість.

На основі аналізу літературних джерел стверджується, що значну увагу дослідники приділяли участі української молоді у так званому "бандитизмі" на початку 20-х років. У літературі зарубіжних українців цей період української історії отримав назву "національно-визвольних змагань". У радянській,^В тому числі і українській радянській історіографії цей період характеризується виключно як період українського бандитизму. Дисертант вважає, що

^І Дисертантом використовується термінологія історіографії 20-х - 30-х років.

виступи селян, а також і селянської молоді не можуть кваліфікуватися як прояв бандитизму. Тому цей термін використовується як точка зору дослідників 20-х - 30-х років.

Результатом аналізу літератури став висновок, що окремі дослідники намагались розібратися в причинах "бандитизму". Вони відзначали, що більшість банд в Україні складала селянська молодь. Багато авторів пов'язувало це з політикою "військового комунізму", вважаючи, що молодь не знала, або погано пам'ятала, як скрутно жилося при царизмі, тому і виступала проти Радянської влади. Більшість авторів широкіше в ідеологічну схему про послідовну зміну буржуазно-демократичної революції з її загальнодемократичними вимогами, пролетарською з її соціалістичними цілями, тому відносила антирадянський селянський рух у контрреволюційний стан. Наводячи приклади участі української молоді як на стороні "самостійників", так і на стороні більшовиків, деякі дослідники близько підійшли до проблеми політичної орієнтації молоді України. Вони уточнювали, що в першому випадку брала участь селянська поза-спіськова молодь, а в другому - комсомольська. Це свідчило про складність та суперечність молодіжного руху в Україні 20-х років.

Проведене в дисертації дослідження дає право стверджувати, що більшість літератури з проблеми політичної орієнтації молодіжного руху України написано в 20-ті роки, коли її автори були безпосередніми свідками існування різноманітних політичних організацій молоді. Використаний у цих роботах фактичний матеріал має велике пізнавальне значення для сучасних істориків і історіографів, які вивчають проблеми молодіжного руху в Україні, а також досліджують історію України в цілому.

В розділі обґрунтовується висновок, що постулює запровед-

жувалися такі взаємовідносини між історіографією і політикою, коли зміст дослідження, виклад основних питань, методологія, підбір фактичного матеріалу диктувала політика правлячої партії. Це стосувалось і історіографії молодіжного руху України досліджуваного періоду.

У другому розділі - "Проблеми політичного життя комсомолу: ідеологічні доктрини радянської історіографії" розглядається проблема політичного життя комсомолу України, який у середині 20-х років став єдиною політичною організацією української молоді. Дисертантом звертається увага на те, що література того часу не виділяла окремо історію українського комсомолу. Це пояснювалось процесами жорстокої централізації суспільно-політичного життя в державі, яка зводила нанівець диференціацію у діяльності республіканських організацій комсомолу. Однак окремі автори, досліджуючи історію комсомольського руху, виділяли специфіку комсомолу України, хоч і розглядали його історію у рамках офіційної методології. Такий підхід був пов'язаний з політичним становищем України, яка в ті роки фактично стала національним регіоном унітарної держави.

Аналіз літературних джерел показує, що деякі автори серед причин кризових явищ у комсомолі на початку 20-х років називали загострення взаємовідносин комсомолу і партії. Більшовики визначили своє ставлення до молодіжних організацій ще в 1917 році на УІ з'їзді РСДРП(б). В його резолюції "Про спілки молоді" було записано, що молодь може створювати самостійні організації, структурно не підпорядковані, а тільки духовно зв'язані з партією. В той же час партія прагне до того, щоб ці організації мали соціалістичний характер і пропагували ідеї соціалізму. В розділі ро-

биття висновок, що фактично таке відношення до молодіжних організацій давало можливість партії втручатися в роботу комсомолу. Це призвело до конфлікту в взаємовідносинах між комсомолом і партією на початку 20-х років. До того ж революційне юнацтво прагло мати не тільки організаційну самостійність, а й політичну. В літературі розгорнулася дискусія про суть комсомольської організації: вона є політично самостійною спілкою, чи це молодіжна організація партії більшовиків? Автори не мали єдиної точки зору на проблему взаємовідносин партії і комсомолу. Одні вважали, що для юнацького руху обов'язковими є комуністичні принципи. В своїх працях вони пропагували рішення VI конференції КП(б)У /грудень 1921 р./, яка доводила, що КСМ має виконувати директиви партії, що робота комсомолу - це партійна робота. Інші негативно ставились до підпорядкування партією комсомолу, вказували на недопустимість адміністративного тиску партійних організацій на комсомольські. Адже це призводило до обмеження ініціативи комсомольців, відходу їх від політичної діяльності.

Проведений в дисертації аналіз літератури 20-х років свідчить про популярність ідеї незалежності і самостійності серед української молоді, в тому числі і серед комсомольської. Це було пов'язано з специфікою історичного розвитку України, яка завжди боролась за самостійність і незалежність. В комсомольський рух ці ідеї внесли колишні члени Комуністичної юнацької спілки, Української комуністичної спілки робітничої молоді, які після розпаду своїх організацій вступили в комсомольські. На 1925 рік вони збільшили кількість українців у комсомольських організаціях до 50%. Така специфіка українського комсомолу сприяла появі ідеї "незалежності комсомолу від партії", а потім і ідеї

нейтральності українського комсомолу щодо участі в боротьбі проти внутріпартійної опозиції.

Результати дослідження переконують: якщо в літературі 20-х років в питань взаємовідносин партії і комсомолу, участі комсомолу в боротьбі з внутріпартійною опозицією були різні точки зору, то для публікацій 30-х років характерні шаблонність мислення, категоричність суджень. Дослідники однозначно називали комсомол помічником партії, "приводним пасом між партією і молоддю". Після листа Сталіна до журналу "Пролетарська революція" /1931 р./ комсомол почав розглядатися тільки як дитя партії. Його історія стала висвітлюватися як боротьба за виконання вказівок Леніна, та його найкращого учня - Сталіна. Автори 30-х років висвітлювали історію комсомолу тільки в контексті партії, приділяючи особливу увагу партійному керівництву комсомолом. Характерним для публікацій цього періоду був пошук "ворогів" серед комсомольців і серед авторів комсомольської проблематики. Прихильність дослідників до офіційної ідеології, побоювання бути репресованими змушували розглядати прагнення до незалежності й нейтральності, як спробу ворогів розколоти комсомольський рух, повернути капіталізм в Україні.

В розділі обґрунтовується висновок, що ідеологічний диктат правлячих структур над історичною наукою, догматизм, начотництво, консерватизм мислення більшості істориків та публіцистів 30-х років стали істотною перешкодою в розвитку української історіографії, в тому числі і історіографії комсомольського руху.

У третьому розділі - "Молодь і національно-культурні процеси в Україні: історіографічне осмислення проблеми" звертається увага на те, що 20-ті роки були періодом проведення в Україні

політики українізації, національно-культурного реформування, "симбіозу націоналізму з комунізмом".

Історіографічний аналіз літературних джерел показує, що серед дослідників молодіжної проблематики не було єдиної точки зору щодо проведення українізації в життя. Частина авторів відносилися до українізації обережно. Їх лякало саме поняття "українізація", тому що ця політика своїм корінням горинала в період Української Народної Республіки. Мова йшла про рішення Ради Міністрів УНР /березень 1918 р./ щодо введення української мови в діловодство і заміну російського герба українським, що викликало велике піднесення української самосвідомості. Автори, які симпатизували цій політиці, пропагували її ідеї серед молоді.

В розділі на основі аналітичних роздумів зроблено висновок, що центрами відродження української національної ідеї стали "просвіти", активну участь у яких брала молодь України. Література 20-х років свідчить, що просвітнянський рух не тільки сприяв знайомству з досягненнями української класичної культури, з національними цінностями попередніх поколінь, а і виховував у молоді український дух. Однак автори, які були партійними та комсомольськими працівниками різного рангу і підтримували офіційну політику національно-культурних перетворень в Україні, не відходили від класових пріоритетів в оцінці просвітнянського руху. Вони називали його буржуазним, петлюрівським, націоналістичним, вважали за доцільне замінити "просвіти" новими соціалістичними формами масових просвітнянських установ - хатами-читальнями, агітпунктами, сельбудами тощо.

Аналіз літератури дає підстави зробити висновок, що в просвітнянському русі брала участь, головним чином, непролетарська

молодь України, вихідці з КДСУ, УКМДСУ та інших молодіжних організацій, чи безпартійна молодь. Коли не збулися надії на розбудову незалежної держави, члени згаданих організацій побачили можливість вираження національної самобутності народу в розвитку української культури, пропагували її надбання через "просвіти".

Результатом аналізу літератури став висновок, що проголошення українізації офіційною політикою Радянської влади і подання її як складової частини ленінської національної політики стало обов'язковим для її проведення в житті комсомольцями. Дослідники 20-х років називали важливою формою участі комсомольської молоді в українізації культурно-освітню роботу. Вони спробували показати, що мова йде і про українізацію комсомолу. В розділі обґрунтовується, що більшість робіт за формою й змістом нагадували інструктивні рекомендації комсомольським організаціям на предмет того, як проводити культурно-освітню роботу серед населення. Вважалося, що вивчення історії України, мови, народної творчості повинно стати змістом роботи комсомольських осередків. Вказувалося на необхідність постановки українських народних вистав, народних танців тощо. Отже, комсомольцям пропонувались форми і методи роботи, які проводила в свій час "просвіта". Однак мова все йшла про необхідність ідеологічного впливу на маси через культурно-освітні установи, про перемогу соціалізму у духовній сфері через українізацію.

В розділі обґрунтовується, що значна частина авторів досліджуваного періоду брала участь у боротьбі з українськими "націонал-ужильниками" в партії і комсомолі. Фактично література, особливо 30-х років, стала ідеологічною базою міфологізації суспільної свідомості.

На основі аналізу літературних джерел 20-х - 30-х років зроблено висновок, що більшість авторів віддавали перевагу розгляду участі молоді не стільки в національно-культурних перетвореннях в Україні, скільки в культурному будівництві, що зовсім не одне і теж саме. Національно-культурне відродження припускає досягнення економічного, політичного та культурного суверенітету. Його суттю є гуманізм, соціальна та національна справедливість. Культурне будівництво в Україні 20-х років не оприяло руху за самоусвідомлення української нації. Мова йшла про будівництво соціалістичної культури, ідейно-цілеспрямованого класового характеру, складової частини будівництва комунізму. Дослідники мали показати, що головною рисою української радянської культури є служіння інтересам класової боротьби пролетаріату. Вони повинні були підняти головний принцип соціалістичної культури - інтернаціоналізм, для якого неприйнятні національні особливості. В розділі обґрунтовується, що в літературі молодіжної проблематики борцем за будівництво нової української радянської культури виступає комсомол. Насамперед аналізувалась політична спрямованість роботи комсомолу на так званому "культурному фронті". Тактично мова йшла про перетворення культури в знаряддя комуністичного виховання молоді через комсомол.

Здійснений в розділі аналіз літератури, яка висвітлювала участь молоді України в культурних перетвореннях 20-х років, показує широку популярність серед авторів проблеми участі молоді в боротьбі з релігією. При цьому головна увага приділялась обґрунтуванню позитивності участі молоді в антирелігійному русі, навіть і тоді, коли непопулярність антирелігійних замінів була очевидною. Це визначило антицерковний характер публікацій, прис-

вчених атеїстичній роботі комсомолу.

Спроба окремих дослідників визначити проблему участі української молоді у релігійному русі, який охопив у 20-ті роки цілі області України, дає підстави стверджувати, що класовий підхід при вивченні історії розвитку радянського суспільства примушував розглядати участь молоді в релігійному русі як прояв антирадянщини і націоналізму. Прихильність авторів до боротьби з релігією поряд з вирішенням завдань соціалістичних перетворень в Україні не дозволило побачити специфіку українського суспільства в підтримці релігійних рухів.

В розділі обґрунтовується висновок, що поступова політизація історичної та історіографічної науки в період становлення командно-бюрократичної системи управління суспільством, культури особи Сталіна, призвели до непопулярності дослідження проблем як самого періоду національно-культурного відродження України, так і участі в ньому молоді.

В заключенні дисертації підведено підсумки, зроблені узагальнюючі висновки з головних проблем дослідження, висловлені деякі пропозиції.

1. Дослідження молодіжної проблематики я певній мірі узагальнили широкий фактичний матеріал стосовно політичних орієнтацій молодіжного руху України 20-х років. Незважаючи на популярно-пропагандистський, публіцистичний стиль більшості робіт перших дослідників, їх узагальнення фактичного матеріалу має суттєве пізнавальне значення для сучасних істориків й історіографів, які досліджують молодіжний рух і історію України взагалі.

2. Критично оцінюючи підсумки досліджень необхідно по-новому підійти до оцінки джерел. Постає потреба критично переосмислити літературні джерела з проблеми молодіжного руху України.

як радянського походження /загальноісторичні, історіографічні, історико-партійні, історико-комсомольські та ін./, так і зарубіжної українки. Методологічною основою має бути діалектичний метод, який передбачає розгляд тієї чи іншої проблеми з точки зору об'єктивності та історизму.

3. Аналіз досліджень дозволяє зробити висновок, що вивчення проблеми молодіжного руху 20-х років необхідно продовжити не тільки в рамках політичної системи українського суспільства, але і в широкому висвітленні господарського механізму нової економічної політики.

4. Слід врахувати, що проблема молодіжного руху знаходиться на межі різних наук: історії, економіки, філософії, політології, історії культури, психології. Сукупність таких досліджень дала б можливість для більш ґрунтовного вивчення розглянутих проблем молодіжного руху України 20-х років.

5. Результати дослідження переконують, що деякі проблеми молодіжного руху України досліджуваного періоду можуть стати предметом самостійного вивчення. Наприклад: політичні орієнтації української молоді 20-х років; участь молоді в просвітницькому русі; участь молоді в визвольному русі селян; молодь і національно-культурне відродження України; участь молоді в релігійному русі України.

Основні положення та результати дисертації викладені в публікаціях:

Зінько О.В. Участь комсомольців і молоді промислових підприємств Вінниччини в соціалістичному будівництві на селі // Тези доповідей 6-ї Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. - Вінниця, 1988. - С.46-47.

Зинько Е.В. Роль партии в повышении активности молодежи в первые годы строительства социализма. Историографический обзор литературы // Тезисы докладов республиканской научно-практической конференции "Исторический опыт ВЛКСМ и современная практика комсомольской работы". - Киев, 1989. - С.89-92.

Зинько О.В. Проблема створення безпартійних молодіжних колективів у літературі 20-х років // Тези доповідей і повідомлень на У-й Всеукраїнській конференції "Розвиток історичного краєзнавства в контексті національного і культурного відродження України". - Кам'янець-Подільський, 1991. - С.599-600.

Зинько Е.В. Некоторые проблемы участия молодежи Украины в политической жизни страны в период напa в исследованиях 20-х годов. - Деп. в УкрИНТЕІ. - № 865 від 10.06.1992 р. - 0,8 д.а.

Зинько О.В. Використання у навчально-виховному процесі досвіду участі молоді 20-х років у національно-культурному відродженні України // Тези республіканської науково-методичної конференції "Проблеми гуманізації вищої освіти". - Київ-Вінниця, 1992. - С.202.

Зинько О.В. Молодіжний рух на Вінниччині на початку 20-х років. Істориографічний аналіз проблеми // Тези доповідей Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. - Вінниця, 1992. - С.72.

Зинько О.В. Бивчення проблеми участі молоді у розвитку національної культури України в 20-х роках // Тези республіканської науково-методичної конференції /травень 1992 р./, - Київ, 1993. - С.71-72.

Е/Зинько

AB 27.128

ВДПІ. Зам. №12. Т. 100. 4.04.93р.